

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.55](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.55)

УДК 330:336.2

Н. П. Струк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID ID: 0000-0002-2349-7131

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД І МІСЦЕВЕ ОПОДАТКУВАННЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВЗАЄМОВПЛИВ

N. Struk
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Public Management and Administration,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND LOCAL TAXATION: RELATIONSHIP AND INTERPLAY

В статті розглянуто сутність поняття «соціально-економічний розвиток територіальних громад». Обґрунтовано необхідність забезпечення реальної здатності територіальних громад вирішувати питання місцевого значення, задовольняти соціальні, економічні та інші потреби населення. Доведено, що реальна здатність залежить від власного фінансового ресурсу громад.

Розглянуто соціально-економічний розвиток територіальних громад як складний процес, спільну діяльність громади, співпрацю (партнерство) влади, бізнесу та громади. Оподаткування визначено важливим компонентом такої співпраці. Доведено, що соціально-економічний розвиток позитивно впливає на всю територіальну громаду включно з місцевою владою, бізнесом і громадянами. Зроблено висновок щодо можливості співпраці, зацікавлених у розвитку громади сторін, за допомогою функціонування ефективного податкового механізму. Узагальнено відомі визначення податкового механізму. Доведено, що розширення фінансової автономії і забезпечення високого соціально-економічного розвитку територіальних громад сьогодні можливе за умови підвищення ролі місцевих податків та зборів і збільшення їх частки у складі доходів місцевих бюджетів.

Проаналізовано структуру доходів місцевого бюджету міста Івано-Франківськ та частку місцевих податків і зборів у загальних доходах. Доведено необхідність посилення фінансової значущості місцевих податків і зборів. Зроблено висновок, що місцеве оподаткування безпосередньо пов'язане із соціально-економічним розвитком територіальних громад. Обґрунтовано необхідність подальших досліджень і пошуку форм і способів ефективної взаємодії основних суб'єктів, які впливають на соціально-економічний розвиток територіальних громад (бізнесу, влади, громади).

The article deals with the essence of the concept of “social and economic development of territorial communities”. The necessity of ensuring the real ability of territorial communities to solve issues of local importance, to satisfy social, economic and other needs of the population is substantiated. It is proved that this real ability depends on the communities' own financial resources. It is established

that the driving force of social and economic development of territorial communities is factors, internal opportunities and reserves, available competitive advantages. It is determined that the engine of development of the territorial community is the economy, and the criterion of development is satisfaction of the needs of the members of the community, improvement of the living standard of the population, increase of living standards.

The social and economic development of territorial communities is considered as a complex process, joint activity of the community, cooperation (partnership) of authorities, business and community. Taxation is identified as an important component of such cooperation. It is proved that social and economic development has a positive impact on the entire territorial community, including local authorities, businesses and citizens.

The conclusion was made about the possibility of cooperation, of parties interested in the development of the community, through the functioning of an effective tax mechanism. Known definitions of the tax mechanism are generalized.

It is proved that the extension of financial autonomy and ensuring the high social and economic development of territorial communities is possible today provided that the role of local taxes and fees is increased and their share in the local budget revenues is increased.

The structure of local budget revenues of the city of Ivano-Frankivsk and the share of local taxes and fees in total revenues are analyzed. The need to strengthen the financial importance of local taxes and fees is proved.

It is concluded that local taxation is directly related to the social and economic development of territorial communities. The importance of financial autonomy of local authorities and the sufficiency of financial resources to ensure economic development and a high level of communicating community social needs have been proved.

Ключові слова: *соціально-економічний розвиток; територіальна громада; місцеві податки; збори; податковий механізм; ресурси.*

Keywords: *social and economic development; territorial community; local taxes; fees; tax mechanism; resources.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічний розвиток (СЕР) країни неможливий без урахування регіональних і територіальних особливостей. Для забезпечення СЕР потрібно ідентифікувати сильні та слабкі сторони функціонування регіональних і територіальних економічних систем, сприятливі і негативні тенденції розвитку територіальних громад, фактори і чинники, які є стимуляторами або дестимуляторами СЕР, визначити причини, які породжують існування значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами територіальних громад. СЕР територіальних громад є важливим тому, що саме на місцевому рівні вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються різні проекти, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку економіки на місцевому рівні є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому сьогодні актуальною є необхідність забезпечення реальної здатності територіальних громад вирішувати питання місцевого значення, задовольняти соціальні, економічні та інші потреби населення, і ключову роль у цьому відіграє саме СЕР територіальних громад. Зрозуміло, що реальна здатність залежить від наявного у громад фінансового ресурсу в цілому і, звичайно, власного фінансового ресурсу зокрема. Сьогодні для забезпечення СЕР територіальні громади можуть використовувати різні джерела фінансових ресурсів: місцеві бюджети; цільові фонди місцевих органів влади; місцеві запозичення; благодійні, спонсорські внески, пожертвування; фінансові ресурси комунальних підприємств. При цьому основу фінансових ресурсів територіальних громад становлять ресурси місцевих бюджетів. Варто наголосити на тому, що власні ресурси місцевих бюджетів мають стати основним джерелом надходжень до бюджету, а місцеві податки і збори повинні становити високу частку у власних доходах. Тобто, важливим джерелом власних фінансових ресурсів є місцеві податки і збори. Логічно, що для забезпечення СЕР територій необхідним є зростання податкових надходжень від загальнодержавних податків, в цілому, і від місцевих податків, зокрема. Але зміст і сутність податку, як економічної категорії, полягає в тому, що він може як стимулювати, так і стримувати розвиток економічних процесів. Саме тому питання, пов'язані з визначенням сутності, проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку територіальних громад і ролі місцевого оподаткування у цьому процесі, є актуальними та своєчасними, оскільки саме територіальні громади є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність соціально-економічного розвитку та його основні засади висвітлені такими ученими, як О. Амоша, Л. Антошкіна, І. Бондар, В. Будяк, Г. Васильченко, Є. Головаха, С. Гринкевич, Ю. Зайцев, Е. Лібанова, В. Мандебура, Н. Прокопенко, В. Савчук, О. Симончук, Т.

Суханова, Т. Тресвятська, Г. Ярошенко та ін. На окремі аспекти соціально-економічного розвитку територіальних громад та оподаткування акцентовано увагу в публікаціях Н. Васильєвої, Я. Казюк, Г. Михальчинець та ін. Проте досі актуальними залишаються питання визначення взаємовпливу і взаємозв'язку місцевого оподаткування і соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити взаємозв'язок та взаємовплив місцевого оподаткування на соціально-економічний розвиток територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток територіальних громад – багатовимірний і багатоаспектний процес, який розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей. Термін "розвиток" часто вживається в таких поєднаннях: розвиток регіону, міста, територіальної громади, економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки. У кожному випадку під розвитком мають на увазі будь-яку прогресивну зміну перш за все в економічній сфері [1]. Хочемо звернути увагу, що разом із суто економічними характеристиками розглядають соціальні параметри розвитку, які давно вже стали повноправними показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якої територіальної громади. Категорія "соціально-економічний розвиток" підкреслює тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем громад на практиці.

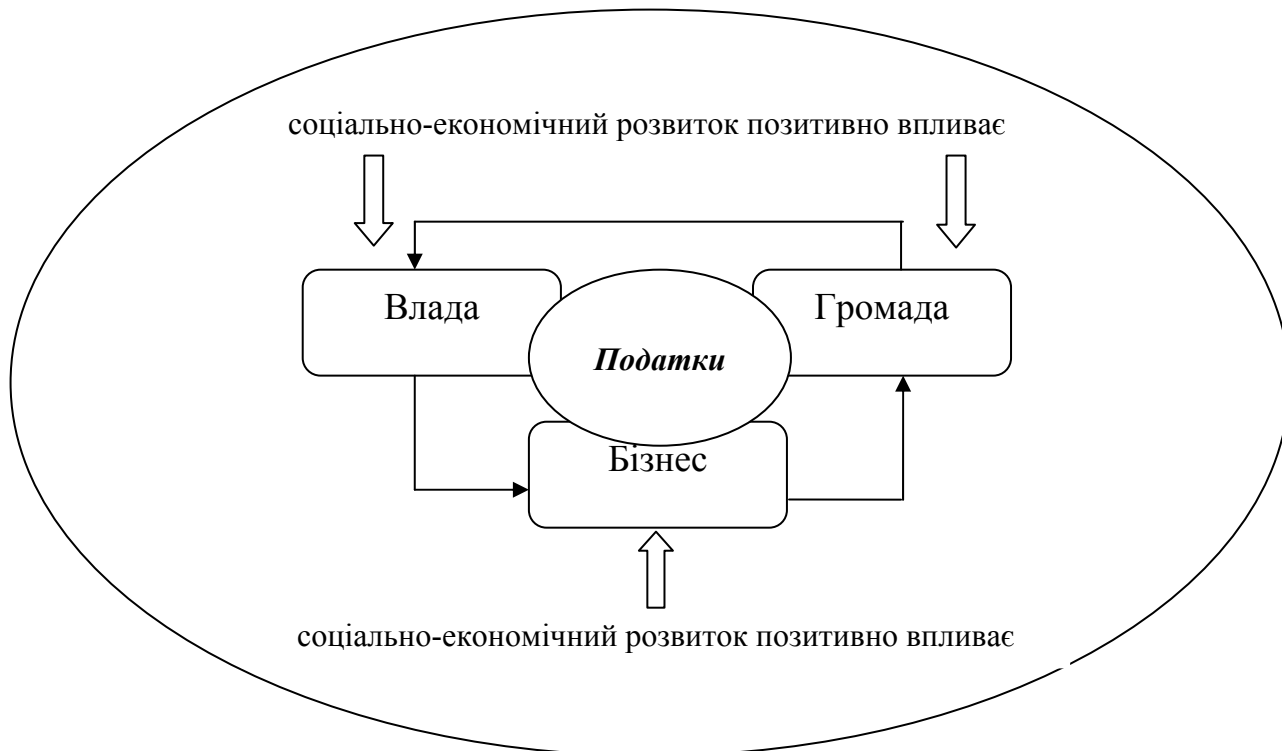
Рушійною силою СЕР територіальних громад є фактори, внутрішні можливості та резерви, наявні конкурентні переваги; двигуном розвитку територіальної громади є економіка; критерієм розвитку є задоволення потреб членів громади, підвищення життєвого рівня населення, зростання стандартів життя.

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Нами узагальнено найбільш глибокі визначення науковцями категорії соціально-економічний розвиток (таблиця 1).

Таблиця 1.
Окремі визначення категорії соціально-економічний розвиток

Визначення	Автор
Цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів (суб'єктів) і відносин з приводу розподілу і споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг; здатність забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів; соціальний підхід до розгляду розвитку організацій можливий на усіх видах та формах підприємницької діяльності. При цьому базується він на основі демократичних цінностей, які прагнуть покращити соціальні, економічні, екологічні умови громад, враховуючи при цьому їх найбільш неблагополучних членів [1]	Римкіна М.
Здатність системи підтримувати певні темпи руху та утримувати рівновагу при зовнішніх збуреннях [2]	Lawrence G. McMillan.
Це концепція для подальшого руху організацій, що мають соціальні цілі, головним завданням яких залишаються економічні цілі або генерація деяких економічних наслідків через надання послуг [3]	Laurie Mook, Jack Quarter, Betty Jane Richmond

Хочемо звернути увагу, що в основному соціально-економічний розвиток розглядають на рівні держави, але однозначно доведено, що починається він саме з місцевих громад. На нашу думку, соціально-економічний розвиток територіальних громад – це процес трансформації матеріального базису виробництва, а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення. Соціально-економічний розвиток територіальних громад – це складний процес, спільна діяльність громади (суб'єктом діяльності з соціально-економічного розвитку є місцева громада); **співпраця** (партнерство) влади, бізнесу та громади. На нашу думку, важливим компонентом (складовою) такої співпраці є розмір оподаткування: влада встановлює правила, умови, розміри ставок оподаткування; бізнес – сплачує податки; громада – забезпечує за рахунок податків соціально-економічний розвиток (рис. 1).

Рис. 1. Співпраця влади, бізнесу та громади і вплив на них соціально-економічного розвитку

Логічно, що соціально-економічний розвиток позитивно впливає на всю територіальну громаду включно з місцевою владою, бізнесом і громадянами, тобто сприяє їх розвитку і зростанню і, відповідно, розвиток і зростання бізнесу, ефективна робота влади, активність громадян підвищують СЕР територіальної громади. На практиці важливо і необхідно знайти оптимальне співпадіння інтересів усіх зацікавлених у розвитку територіальної громади суб'єктів (бізнесу, влади, громади). Насамперед, важливо, щоб співпадали інтереси у площині справляння податків, де відповідно до економічної теорії є певна критична межа можливостей збільшення податкового навантаження на платників податків (крива Лаффера). Процес пошуку точок співпадіння інтересів щодо величини оподаткування, зацікавлених у розвитку громади сторін, є складним і на практиці можливий при наявності ефективного податкового механізму.

Для того, щоб з'ясувати як впливає податковий механізм на СЕР територіальних громад, зупинимось на визначенні його сутності. В.Г. Дем'янишин у широкому значенні характеризує податковий механізм як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких держава, використовуючи податки, впливає на розвиток економіки, соціальної сфери, регулює пропорції розподілу і перерозподілу ВВП; у вузькому — забезпечує функціонування податкової системи. Тобто центральним елементом, основним важелем цього механізму є податки, як ефективний інструмент регулювання соціально-економічних процесів. Держава має величезні можливості впливу на збалансоване економічне зростання, стимулювання підприємницької діяльності, підвищення добробуту громадян [4, с. 18-19; 5]. Податковий механізм складається з сукупності інструментів, методів, важелів, обмежений принципами податкової політики та при цьому виконує функції планування, регулювання та контролю [6, с. 63]. На нашу думку, логічно і послідовно визначено сутність податкового механізму науковцем Васильєвою Н.В., яка вважає, що податковий механізм є комплексом відносин, що відображає взаємовигідне співробітництво територіальної громади, органів державної влади, місцевого самоврядування та підприємницьких структур, які через вироблення спільних рішень, стимулювання пріоритетних заходів впливають на місцевий економічний розвиток певної території [7, с.76].

На нашу думку, розширення фінансової автономії відповідних територій і забезпечення високого СЕР територіальних громад сьогодні можливе за умови підвищення ролі місцевих податків та зборів і збільшення їх частки у складі доходів місцевих бюджетів. До місцевих податків в Україні належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад [8]. Органи місцевого самоврядування повинні у межах своїх повноважень повинні прийняти рішення про встановлення місцевих податків та зборів. Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок, податок на майно та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору.

В процесі дослідження нами встановлено, що в цілому в Україні питома вага місцевих податків і зборів у загальних доходах є незначною. Для прикладу, нами досліджено показники надходжень доходів до бюджету міста Івано-Франківська в 2017-2019 рр. Доходи в цілому у зазначеному періоді зростають, але частка місцевих податків і зборів у доходах є незначною і становить у 2017 році – 10,8 %; у 2018 році – 11,8 %; у 2019 році – 13,9 % [9] (таблиця 2).

Таблиця 2.

Структура місцевих податків і зборів у місцевому бюджеті м. Івано-Франківськ*

Джерело надходження	2017 рік		2018 рік		2019 рік	
	тис.грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Всього доходів загального і спеціального фондів, з них:	2 547 406,4	100	2 802 230,5	100	2 833 404,4	100
Місцеві податки і збори:	274 756,7	10,8	330 931,1	11,8	392 478,1	13,9
1. податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	20 524,7	0,8	30 734,8	1,1	39 573,6	1,4
2. плата за землю	88 297,1	3,5	88 433,8	3,2	90 138	3,2
3. транспортний податок	1 327,3	0,05	1 977,6	0,07	2 261,8	0,08
4. єдиний податок	163 645,5	6,4	208 696,9	7,4	258 093,7	9,1
5. збір за місця для паркування транспортних засобів	726,6	0,03	845,4	0,03	1 117,6	0,04
6. туристичний збір	269,4	0,01	346,5	0,01	1 293,5	0,05

*Джерело: узагальнення автором рішень Івано-Франківської міської ради [10]

Як бачимо, у структурі місцевих податків і зборів найбільшу питому вагу займає єдиний податок: 6,4% у 2017 році, 7,4% у 2018 році і 9,1% у 2019 році. При цьому має місце зростання цього показника і в абсолютному вимірі, що є позитивною тенденцією і свідчить про активізацію підприємницької діяльності в місті. Далі за вагомістю іде податок на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку і плати за землю. Частка податку на майно становила у 2017 році 4,35 % (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки 0,8 %, транспортний податок – 0,05% , плата за землю – 3,5 %; у 2018 році – 4,37 % (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки 1,1%, транспортний податок – 0,07 %, плата за землю – 3,2 %); у 2019 році – 4,68 % (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки 1,4%, транспортний податок – 0,08 %, плата за землю – 3,2 %). Як бачимо, у структурі майнових податків найменшу питому вагу займає транспортний податок, трохи більшу частку - податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Тобто для міста обов'язково потрібно посилювати фіскальну значущість цих податків. Найбільшу частку серед майнових податків міста Івано-Франківська займає плата за землю (трохи більше 3 %), при цьому в загальній сумі надходжень плати за землю більше 50% складає орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності [10]. Слід зазначити, що в цілому по Україні у структурі доходів загального фонду місцевих бюджетів плата за землю займає 11,6 % [7]. Отже, актуальним завданням для місцевого бюджету є збільшення надходжень від цього виду майнового податку, посилення його фінансової значущості. Забезпечення приросту надходжень свідчить про зацікавленість органів місцевого самоврядування у стимулюванні розвитку підприємництва та мобілізації коштів до своїх бюджетів, а також про наявність резервів для подальшого зміцнення фінансової спроможності громад. Зрозуміло, що збільшення надходжень від місцевих податків і зборів можна забезпечити шляхом встановлення оптимальних, справедливих податкових ставок (органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів). У цьому контексті важливо, щоб рішення місцевої влади стосовно місцевих податків і зборів на практиці відповідали чинному законодавству, характеризувалися детальним обґрунтуванням та диференціацією податкових ставок, могли враховувати ризики зменшення загального обсягу податкових надходжень у разі встановлення економічно необґрунтованих ставок місцевих податків. Хочемо звернути увагу, що на рівні територіальних громад справедливе оподаткування сприяє розвитку підприємництва і збільшенню доходів місцевого бюджету через спрощення діючої податкової системи, зменшення податкового тиску, диференціацію пільг, забезпечення стабільності податкових умов для усіх суб'єктів господарювання. А розвиток підприємництва, збільшення доходів місцевих бюджетів є фундаментом для високого соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Місцеве оподаткування безпосередньо пов'язане із соціально-економічним розвитком територіальних громад. Важливою умовою забезпечення економічного розвитку і високого рівня вирішення соціальних потреб громад є фінансова автономність місцевих органів влади та достатність фінансових ресурсів. Посилення фінансової автономії територіальних громад сьогодні можливе за умови підвищення ролі місцевих податків та зборів і збільшення їх частки у складі власних фінансових ресурсів. В цьому контексті важливим є ефективне функціонування податкового механізму на рівні окремих громад. Маємо на увазі налагодження відносин, які на практиці формують взаємовигідне співробітництво територіальної громади, органів державної влади, місцевого самоврядування та підприємницьких структур, через вироблення спільних рішень (щодо оподаткування), стимулювання пріоритетних заходів, що впливають на соціально-економічний розвиток певної території. Пошук форм і способів ефективної взаємодії основних суб'єктів, які впливають на соціально-економічний розвиток територіальних громад, потребує подальших досліджень і обґрунтувань.

Список літератури.

1. Римкіна М. Дефініція категорії «Соціально-економічний розвиток підприємства» / М. Римкіна // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №1. – С. 440–453.
2. Lawrence G. McMillan. *McMillan on Options* // John Wiley & Sons, 2011. – 672 p.
3. Laurie Mook, Jack Quarter, Betty Jane Richmond. *What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Cooperatives* 2nd edition (Sigel Press, London, 2007), p.17. <http://www.msvu.ca/socialeconomyatlantic/english/whatisE.asp#top>
4. Дем'янишин В.Г. Податковий механізм: теоретична концептуалізація та напрями удосконалення / В.Г. Дем'янишин // Модернізація корпоративних фінансів і фінансових ринків: зб. наук. пр. проф.-виклад. складу каф. фінансів суб'єктів господарювання і страхування. – Вип. 1. – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – С. 18–27.
5. Дем'янишин В.Г. Податковий механізм формування доходів бюджету: концептуальні засади теорії та напрями модернізації / В. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2017. – № 2 (51). – С. 84–96.
6. Гладченко Т. Б. Поняття податкового механізму та його елементи / Т. Б. Гладченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2016.– № 21.– С. 62–64.
7. Васильєва Н.В. Податковий механізм забезпечення місцевого економічного розвитку територій в Україні / Н.В.Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2018.– № 16.– С.75-78.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Струк Н.П. Податок на майно в доходах місцевих бюджетів / Н.П.Струк // Матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції на тему «Світ економічної науки. Випуск 21» (26.03.2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3372/>
10. Івано-Франківськ: офіційний веб-сайт міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/>

References.

1. Rymkina, M. (2014), "Definition of the category "Socio-economic development of the enterprise"", *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 1, pp. 440–453.
2. Lawrence G. McMillan. *McMillan on Options* // John Wiley & Sons, 2011. – 672 p.
3. Laurie Mook, Jack Quarter, Betty Jane Richmond. *What Counts: Social Accounting for Nonprofits and Cooperatives* 2nd edition (Sigel Press, London, 2007), p.17, available at: <http://www.msvu.ca/socialeconomyatlantic/english/whatisE.asp#top>
4. Demianyshyn, V.H. (2014), "Tax mechanism: theoretical conceptualization and directions of improvement", *Modernizatsiia korporatyvnykh finansiv i finansovykh rynkiv: zb. nauk.*, vol. 1, pp. 18–27.
5. Demianyshyn, V.H. (2017), "Tax mechanism of budget revenue formation: conceptual principles of theory and directions of modernization", *Svit finansiv*, vol. 2 (51), pp. 84–96.
6. Hladchenko, T. B. (2016), "The concept of tax mechanism and its elements", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia*, vol. 21, pp. 62–64.
7. Vasyliieva, N. (2018), "Tax mechanism for the provision of local economic development of territories in Ukraine", *Investytsiiv: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 75–78.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *The Law of Ukraine "Tax Code of Ukraine"*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Struk, N.P. (2020), "Property tax in local budget revenues", *Materialy Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii na temu «Svit ekonomichnoi nauky. Vypusk 21»* [Proceedings of the International Scientific Internet Conference on "The World of Economics. Issue 21"], [Online], available at: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3372/>
10. Ivano-Frankivsk: official web-site of the city, [Online], available at: <http://www.mvk.if.ua/>

Стаття надійшла до редакції 28.04.2020 р.